

I. DOKUMENTY STOLICY APOSTOLSKIEJ

Instrukcja w sprawie stosowania przepisów liturgicznych Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich wydana przez Kongregację dla Kościołów Wschodnich 6 stycznia 1996 (fragmenty)

Rozdział VII SAKRAMENTY WTajemniczenia CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

42. Więź pomiędzy sakramentami wtajemniczenia

Zaleceniem Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, które różni się od zwyczajów powszechnie stosowanych i norm szczegółowych ostatnich wieków, jest stwierdzenie ścisłego związku, jaki istnieje między trzema sakramentami wtajemniczenia chrześcijańskiego i winien także mieć wpływ na sposób ich sprawowania. Wtajemniczenie jest, w rzeczywistości, jedną i nierozłączną celebracją wejścia w życie w Chrystusie, dokonującego się w łonie wspólnoty, która żyje w Nim. To wejście, zapoczątkowane przez pierwsze wezwanie do wiary, osiąga swój punkt kulminacyjny w Misterium Paschalnym Chrystusa, w którego śmierć zanurzamy się, aby zmartwychwstać w Jego zmartwychwstaniu, przez które stajemy się synami Boga i świątynią Ducha. "Namaszczeni" przez Ducha dla dzieł Królestwa stajemy się w ten sposób godni uczestnictwa w uczcie Królestwa. To stanowi motywację kanonów 695 i 697, które zalecają, aby trzech sakramentów - chrztu, namaszczenia świętym olejem i Komunii świętej - udzielać łącznie lub przynajmniej w niewielkiej odległości czasowej.

Według doktryny i praktyki Kościoła pierwotnego, inspirowanych przez Nowy Testament, wierzący, który przyjmował dar eschatologiczny Ducha Zmartwychwstałego Pana, zgadzał się na to, aby ten sam Duch upodobnił jego osobę do Chrystusa. Nowe narodzenie chrzcielne człowieka jako syna Bożego, spadkobiercy Królestwa, usprawiedliwionego, odkupionego i uświęconego zawierało włączenie w sposób pełny do Ludu Bożego. Najwyższym "znakiem" tego wydarzenia było zaproszenie na ucztę Królestwa. Owa niepodzielność sakramentu otrzymywała wobec tego potwierdzenie w kontekście jedynej celebracji, okazując się w najwyższym stopniu logiczną.

Od tego momentu wierzący posiadał wszystkie, bez wyjątku, tytuły i funkcje, jakie zawierało w sobie nowe życie w Chrystusie i w Duchu (por. Rz 8,9). Była zatem jedna celebracja, gdyż jedno było niepodzielne dzieło Ducha Ojca i Syna. Taki zwyczaj był praktykowany w życiu wszystkich Kościołów pierwszych wieków ¹.

Ze względów historycznych i kulturowych praktyka ta została porzucona przez Kościół zachodni i wtajemniczenie chrzcielne było tu udzielane dzieciom w różnych następujących po sobie momentach życia. Natomiast praktyka starożytna została zachowana w całości i nieprzerwanie na Wschodzie. Ten związek jest tak ścisły, że w wielu kontekstach termin "chrzest" jest rozumiany zwykle jako wszystkie trzy fazy wtajemniczenia chrześcijańskiego i taki sens jest mu przypisywany w wielu tekstach eucharystycznych pisanych ręcznie i drukowanych.

Pod naciskami zewnętrznymi, na bazie założeń duszpasterskich przejętych od łacinników - zrozumiałych, lecz obcych dla procesu organicznego i niezgodnych z dynamizmem właściwym kulturze Wschodu - praktyka ta została zmieniona w ostatnich wiekach w różnych katolickich Kościołach wschodnich.

Tam, gdzie tradycyjna praktyka została zatracona, zastosowanie norm przepisanych w tej materii przez Kodeks wymaga prawdziwej reformy, analogicznej do tego, czego Konstytucja soborowa o świętej liturgii domagała się od liturgii łacińskiej. Bez zbytniego pośpiechu trzeba będzie przeprowadzić pogłębione studium starożytnej praktyki, o której wnioskujemy z manuskryptów i tekstów drukowanych wydanych przez katolików Wschodu oraz prawosławnych. Trzeba zadbać o właściwe nauczanie, aby motywacje były zrozumiałe dla wszystkich: kleru, teologów, ludu chrześcijańskiego. Podczas wprowadzania odnowionej praktyki należy zadbać o to, aby nie zagubić niezbędnej, rozłożonej na stopnie katechezy nowo wtajemniczonych dzieci, aby były zdolne zbliżyć się

do zrozumienia tajemnic wiary i do zachowania jej aż do wejścia w dojrzałość. Już samo uczestnictwo dzieci w krótkich, ale regularnych momentach sprawowania liturgii jest cennym elementem katechezy, ponieważ wprowadza konkretnie w życie Kościoła, wtajemniczając - w sposób może ubogi pod względem poznawczym, racjonalnym, ale efektywny - przez włączenie w klimat celebracji, gdzie sprawowane gesty wprowadzają prawdziwie w rzeczywistość niewidzialną.

Cały proces będzie wymagał także twórczego wysiłku, aby odpowiednio umieścić nową praktykę w kontekście dzisiejszego życia. Chodzi tu o interwencję niełatwą, ale niezbędną, jeśli chce się rzeczywiście przywrócić do życia lokalną tradycję dla korzyści Kościoła powszechnego.

43. Znaczenie teologiczne sakramentów wtajemniczenia

Przez chrzest człowiek zostaje uwolniony od grzechu, przywrócony do nowego życia, przyobleczonego w Chrystusa i włączony do Kościoła **2**, natomiast przez namaszczenie świętym olejem zostaje naznaczony znakiem daru Ducha Świętego **3**. Inicjacja dopełnia się wraz z przyjęciem Eucharystii, która jest sakramentem nie tylko zjednoczenia z Chrystusem, Głową Ciała Mistycznego, lecz także zjednoczenia ze wszystkimi wierzącymi, z członkami Ciała, które żyje w Nim nowym życiem. Karmienie się Ciałem i Krwią Słowa Wcielonego prowadzi chrześcijanina do doskonałości w ten sposób, że już nie on żyje, lecz żyje w nim Chrystus (por. Ga 2,20). Celebracja sakramentalna wtajemniczenia chrześcijańskiego jest znakiem widzialnym udzielającym daru ofiarowanego ludziom przez Ojca niebieskiego w Jego Synu Wcielonym i przekazującym życie wieczne tym, którzy słuchają słowa Chrystusa "wierzą w Tego, który Go posłał" (por. J 5,24).

44. Znaczenie przygotowania do chrztu oraz do roli ojca chrzestnego

Chrzest jest sakramentem udzielanym temu, kto wierzy i chce należeć do Chrystusa. Wszystkie rytuały chrześcijańskie, tak wschodnie, jak i zachodnie, zalecają, aby przed udzieleniem sakramentu odbyło się przygotowanie, w którym wyrazi się na przestrzeni kolejnych etapów droga kandydata do Pana oraz, bezpośrednio przed chrztem, jego przyłgnięcie do Chrystusa i odpowiadające mu wyrzeczenie się Szatana i sił złego. Przykładem mogą tu być wspomniane homilie chrzcielne świętego Jana Chryzostoma czy jemu współczesnego Teodora z Mopswestii, podkreślające konieczność tego wymiaru inicjacji w misterium Chrystusa.

Formuły rytualne, które wyrażają tę postawę, powinny korespondować z konkretnymi dyspozycjami kandydatów, zarówno personalnymi - jeśli chodzi o dorosłych przyjmujących chrzest **4** - jak dyspozycjami tych, którzy będą musieli zapewnić wychowanie chrześcijańskie - jeśli chodzi o chrzest dzieci **5**.

Temu wymogowi odpowiada "pradawny obyczaj posiadania przez chrzczonego chociaż jednego ojca chrzestnego", który musi zaprezentować kandydata i uczynić wszystko, aby po inicjacji tenże "prowadził życie chrześcijańskie zgodne z chrztem i wypełniał wiernie obowiązki z niego wypływające" (kan. 684).

Aby to zagwarantować, kanon 686, § 2 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich podkreśla wymóg odpowiedniego przygotowania: "Proboszcz zatroszczy się, aby rodzice dziecka, jak też ci, którzy podejmą funkcję chrzestnego, byli odpowiednio pouczeni o znaczeniu tego sakramentu i obowiązkach z niego wypływających oraz przygotowani do sprawowania sakramentu". W tym celu może być rzeczą pożyteczną udzielenie informacji dotyczącej rozwiązań, jakie zastosowały inne Kościoły **6** dla zagwarantowania powagi nawrócenia wymaganej przez wtajemniczenie chrześcijańskie.

45. Rozróżnienie faz rytu chrzcielnego

Wtajemniczenie chrześcijańskie jest procesem nawrócenia, którego etapy są określone przez kilka momentów rytualnych realizujących mądrą pedagogię zbawienia.

Dzisiaj w większości przypadków ryt chrzcielny jest sprawowany razem z rytami, które do chrztu przygotowują. Stopniowy charakter drogi nawrócenia rzeczywiście wskazuje na to, iż należy przywrócić starożytne rozróżnienie w czasie pomiędzy częścią przygotowującą a tą, która stanowi właściwą celebrację chrzcielną. Przywrócenie tego rozróżnienia będzie miało tym większe znaczenie w przypadku chrztu dorosłych.

46. Szafarz chrztu

W odróżnieniu od tradycji łacińskiej wyrażonej w kanonie 861, § 1 KPK, udzielanie zwyczajne chrztu we wszystkich tradycjach wschodnich, o których mowa w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich kanonie 677, § 1, jest zarezerwowane dla tych, którzy mają święcenia kapłańskie, tzn. biskupom i kapłanom, z wyłączeniem diakonów, na których zostały włożone ręce "nie dla kapłaństwa, lecz dla służby" 7.

Natomiast w przypadku potrzeby, według kanonu 677, § 2 mogą udzielić go ważnie, oprócz diakonów, klerycy, członkowie instytutów życia konsekrowanego oraz "jakikolwiek inny wierzący chrześcijanin", ale nie "każdy człowiek mający właściwą intencję", jak to jest określone dla Kościoła łacińskiego w kanonie 861, § 2 KPK. To rozróżnienie podkreśla, że chrzest zbawia człowieka włączając go do wspólnoty kościelnej. Chrzcic może więc jedynie członek tejże wspólnoty.

Włączenie do wspólnoty kościelnej ujawnia się także w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, kiedy mówi się, że "udzielanie "sakramentu chrztu] jest w kompetencji miejscowego proboszcza parafii osoby chrzczonej lub innego kapłana na podstawie zezwolenia udzielonego przez tego proboszcza lub hierarchę miejsca" (kan. 677, § 1), i że "nikomu nie wolno udzielać chrztu na obcym terytorium bez odpowiedniego zezwolenia" (kan. 678, § 1).

47. Chrzest jest przyjmowany w rycie własnym

Z wyjątkiem sytuacji całkiem szczególnych, które muszą być potwierdzone przez kompetentne władze, stanowczo odradzana jest praktyka proszenia o chrzest w rycie odmiennym od własnego, np. dla motywów estetycznych, ze względu na przyjaźń z szafarzem itp. Z wyjątkiem przypadku braku szafarza własnego rytu, sprawowanie chrztu powinno także widzialnie oznaczać włączenie do Kościoła lokalnego *sui iuris*. Z tego względu kanon 683 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich przypomina, że "chrzest powinien być sprawowany według przepisów liturgicznych Kościoła, do którego chrzczony powinien być zapisany według norm prawa".

48. Ryt powinien być integralny i przez zanurzenie

Kompetentne władze różnych Kościołów *sui iuris* zatroszczą się o wydanie odpowiednich przepisów, aby nie dopuścić do zmian lub skrótów, które zaciemniłyby znaczenia różnych momentów tworzących ryt: tych przygotowujących, jak egzorcyzmy i wyrzeczenie się szatana, błogosławieństwa wody i oleju, namaszczenia przedchrzcielnego, czy wieńczących ryt, jak obrzędy obłóczyn pochrzcielnych. Wiele ksiąg liturgicznych przewiduje zwyczajne sprawowanie chrztu poprzez ryt potrójnego zanurzenia. Chodzi o zwyczaj bardzo wymowny i znaczący, zachowany od dawna w tradycjach Kościołów wschodnich, obecny aż do dzisiaj i zalecany w Kościołach zachodnich 8, lecz zbyt często zaniechany po prostu z powodu wygodnictwa. Kompetentne władze zatroszczą się przeto o przywrócenie tego zwyczaju, w sposób wyważony, ale też z zaangażowaniem.

49. Znaczenie namaszczenia świętym olejem

Namaszczenie świętym olejem, o którym mówi się w kanonach 692-697 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, jest nazwą nadaną na Wschodzie sakramentowi, który Kodeks Prawa Kanonicznego nazywa bierzmowaniem. Te różne nazwy tego samego sakramentu być może odpowiadają rozumieniu tradycyjnemu, które w istocie jest identyczne, lecz różnie akcentowane: każda z tradycji kładzie nacisk na wybrany aspekt i podkreśla: w Kościołach wschodnich - doskonałe wtajemniczenie w misterium Chrystusa; w Kościele łacińskim - nabytą zdolność jednostki do dawania świadectwa swej wiary.

Kanon 692 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich według tradycji wschodnich nie wymaga, aby namaszczenie było wykonane z nałożeniem ręki, w odróżnieniu od przepisów liturgii łacińskiej 9.

50. Szafarz namaszczenia

Kanon 694 postanawia, że "ze względu na tradycję Kościołów Wschodnich namaszczenie świętym olejem jest udzielane przez prezbitera, czy to łącznie ze chrztem, czy oddzielnie", a kanon 696, § 1 precyzuje, że "wszyscy prezbyterzy Kościołów wschodnich mogą udzielać go ważnie, razem ze chrztem lub oddzielnie, wszystkim wierzącym chrześcijanom jakiegokolwiek Kościoła *sui iuris*, a także

Kościół łańcowski".

Prezbiterzy wschodni będą używać władzy namaszczenia wiernych łańcowskich z wielką roztropnością, w miarę możliwości przedstawiając sprawę kompetentnym hierarchom tego Kościoła. W Kościele łańcowskim bowiem bierzmowanie jest zwykle udzielane dzieciom oddzielnie i na zakończenie kilku etapów katechezy, która jest częścią chrześcijańskiego wtajemniczenia. Namaszczenie wiernych łańcowskich, którzy nie otrzymali tej formacji, stwarza niebezpieczeństwo zburzenia organicznej całości wtajemniczenia chrześcijańskiego stosowanego w Kościele łańcowskim.

Praktyka wschodnia różni się od łańcowskiej, wyrażonej w kanonie 882 Kodeksu Prawa Kanonicznego, który stwierdza, że "zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup", nawet jeśli może go udzielić prezbiter, kiedy otrzyma taką władzę "na podstawie powszechnego prawa lub szczególnego udzielenia ze strony kompetentnej władzy".

Zrodzone w odmiennych okolicznościach prawodawstwo łańcowskie podkreśla bardzo znaczenie zasady ogłoszonej przez Ignacego z Antiochii o potrzebie jedności Kościoła i prezbiterium wokół Biskupa **10**. W tradycji wschodniej aspekt ten przedstawia konsekracja świętego oleju, która jest zastrzeżona samemu biskupowi albo zgodnie z normami prawa lokalnego samemu patriarsze **11**, który sprawuje tę konsekrację bardzo uroczysto. Taka władza patriarchy wskazuje na więź istniejącej wspólnoty ponad każdą pojedynczą eparchią w łonie Kościoła sui iuris.

Niech tradycje starożytne będą w tym względzie wiernie zachowywane.

51. Komunia neofitów

Kanon 697 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich zaleca, aby Eucharystia była udzielana możliwie jak najszybciej po chrzcie i namaszczeniu świętym olejem, według norm Kościoła lokalnego sui iuris. Kanon 710 podejmuje argument uczestniczenia w Eucharystii dzieci nowo ochrzczonych i zaleca, aby w jej udzielaniu były zachowane przepisy ksiąg liturgicznych Kościoła lokalnego sui iuris. To prawo, specyficzne dla Kościołów Wschodnich, wymaga pewnych precyzacji.

Ze względów już omówionych, normy dotyczące Komunii neofitów nie znajdują się w prawodawstwie niektórych katolickich Kościołów Wschodnich, które często odkładały pierwszą Komunię na wiek szkolny. Dlatego zadaniem kompetentnych władz będzie podjęcie odpowiednich środków, aby powrócić do dawniejszej praktyki i opracować normy bardziej dostosowane do tradycji lokalnej.

Jeśli chodzi o przepisy odnośnych ksiąg liturgicznych, należy wspomnieć, że w większości przypadków zarówno te księgi, jak i księgi Kościołów, które zachowały starożytne zwyczaje, nie zawierają żadnych wskazówek, ponieważ rytuał chrztu w ogóle został opracowany z myślą o dorosłych, a potem dopiero był stosowany w Kościołach wschodnich przy chrzcie dzieci - bez wprowadzania żadnych specyficznych modyfikacji. Natomiast obecnie przedmiot ten omawiany jest w zwyczajnych podręcznikach duszpasterstwa sakramentalnego. Niektóre wskazówki praktyczne można zaczerpnąć z praktyki Kościołów prawosławnych.

Wreszcie udzielanie Boskiej Eucharystii dzieciom-neofitom nie ogranicza się do samego momentu sprawowania wtajemniczenia. Eucharystia jest Chlebem życia, dlatego dzieci powinny posilać się nim stale, poczynając od tej chwili, aby wzrastać duchowo. Sposób ich uczestnictwa w Eucharystii będzie odpowiedni do ich możliwości: początkowo będzie różny od uczestnictwa dorosłych - w sposób nieunikniony mniej świadomy i mało racjonalny - ale rozwinie się stopniowo dzięki łasce i pedagogii sakramentu, aby chrześcijanin wzrastał "aż do człowieka doskonałego, do miary wielkości według Pełni Chrystusa" (Ef 4, 13). Sakrament jest zawsze darem, który działa skutecznie - na różne sposoby, tak jak różni są ludzie. Celebracje specjalne, które odpowiadają różnym etapom rozwoju ludzkiego, mogą być użyteczne dla pedagogii wiary i towarzyszyć w sposób specyficzny niezbędnej katechezie dzieci i młodzieży. Musi jednak być jasne, że inicjacja w Misterium Chrystusa jest całkowita już od momentu przyjęcia trzech pierwszych sakramentów.

52. Ryty wprowadzające w życie monastyczne

Przez wieki, szczególnie po prześladowaniach, wielu chrześcijan organizując się w różne wspólnoty, zapragnęło świadczyć o własnej radykalnej przynależności do Królestwa Bożego - jedni, tworząc grupy cenobityczne, inni poprzez formy życia samotnego lub anachoretycznego, aby poświęcić się z

większą wolnością *unum necessarium*.

Znaczenie życia monastycznego i możliwość jego ożywienia w Kościołach katolickich Wschodu zostały podkreślone w wielu oficjalnych dokumentach. Wystarczy wskazać Dekret Soborowy *Unitatis Redintegratio* (15), Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, który poświęca temu zagadnieniu siedemdziesiąt kanonów (kan. 433-503), czy szerokie rozwinięcie zawarte w liście apostołskim *Oriente Lumen* (9-16).

Chrześcijanie Wschodu są świadkami tradycji, która traktuje wtajemniczenie w życie monastyczne w sposób ściśle analogiczny do inicjacji chrzcielnej, posiłkując się formułami, symbolami i gestami, które przywołują te stosowane we wtajemniczeniu w życie chrześcijańskie.

Obrzędy liturgiczne obłóczyn monastycznych podkreślają, że przyjęcie habitu oznacza utożsamienie ze Zmartwychwstałym Panem w ten sposób, że mnich może mówić za Pawłem: "Już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus" (Ga 2,20). Mnich rzeczywiście przyobleka się w nowość życia Zmartwychwstałego Pana i dzięki mocy udzielonej przez Ducha Świętego uczestniczy w walce przeciw potęgom złego, aby zwycięstwo Paschy rozszerzyło się aż na krańce ziemi na chwałę Jedynego Ojca.

Rytuały, które wprowadzają w życie monastyczne w różnych Kościołach Wschodu, stanowią integralną część ich tradycji liturgicznych i są cennym źródłem dla ukazania ostatecznego sensu chrześcijańskiego monastycyzmu.

Dlatego jest rzeczą konieczną, aby je zachować, stosować je w przypadku ślubów monastycznych sensu stricto, a także inspirować się nimi w odniesieniu do ślubów w zakonach i kongregacjach Kościołów wschodnich.

Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, Congregazione per le Chiese Orientali, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1996, s. 3-5; 38-46.

Z włoskiego tłumaczył ks. Sławomir Chrost.

PRZYPISY

1. Por. np. Tradycję Apostolską Hipolita (SCh 11) ok. roku 217; podobnie katechezy Ojców Wschodu i Zachodu, i katechezy mistagogiczne;
2. Por. CCEO, kan. 675 § I;
3. Por. CCEO, kan. 692;
4. Por. CCEO, kan. 682;
5. Por. CCEO, kan. 681 § 1,1;
6. Por. np. dla Kościoła łacińskiego KPK, kan. 851;
7. *Constitutiones Ecclesiae aegyptiacae* III, 2, cyt. przez Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*, 29;
8. Por. np. KPK, kan. 854;
9. Por. KPK, kan. 880 § 1;
10. Por. Ignacy Antiocheński, List do Efezjan III-VI: SCh 10 A, 60-62;
11. Por. CCEO kan. 693;